

1827 Navarin Deniz Muharebesi'nin Bir Tasviri

Osmanlı Devleti Neden Zamanında Amerika Kıtasına Gitme Girişiminde Bulunmadı ???

Sözlük yazarı "balamir1", Osmanlı'nın neden o zamanlar Amerika girişiminde bulunmadığını, hem Osmanlı'nın o zamanki şartlarıyla hem de diğer ülkelerin durumlarıyla kıyaslayarak zihin açıcı bir şekilde anlatıyor.

belirli bir tarihin sonrasında yaşananları ancak tamamen unuttuğumuz vakit, o dönemde nelerin akıldan geçtiğini anlayabileceğimizi vaaz eder fustel de coulanges; özünde bir kara imparatorluğu olan devlet-i aliyye, günümüzün modern atlantik ekonomisinden ve ticaretinden doğal olarak haberdar olabilecek değilken ve 15. yüzyılda en zengin ve işleyen ticaret yollarının üzerinde bulunuyorken, neden lüzumsuz bir girişime onca emek ve para yatırarak risk alsın? (alternatif rota keşfetmenin büyük riskini almak zorunda olanlar avrupalılar, osmanlı değil.) böylesi riskli bir girişim için gereken motivasyon teşviğinin (incentives) avrupalı devletler haricinde başka bir coğrafyada bulunmasını gerektirecek herhangi bir sebep yok; sultan ikinci beyazıt'ın içkisine ilaç karıştırıp da doğu hindistan şirketi filo yönetmeliğini imzalamasını engellemiş değil hiç kimse bu yüzden.

osmanlı'yı değil avrupalıyı konuşmak gerekiyor; neden avrupalının her konuda risk alabildiği dönemde dünyanın geriye kalanı tüm konforuyla içine çekildi?

aslında "osmanlı neden amerika'ya gitmedi?" sorusu kendimize olan özgüven ve kibirden kaynaklandığı için çok da önemli değil, dünyayı asıl değiştirebilecek olan sürecin suali aslında şu şekilde sorulabilirdi: neden mezoamerika'daki aztek imparatorluğu'nu yakıp yıkan kişi ispanyol [cortez](#)'di de, misal zhengtong değildi? (veya çin'deki ming

hanedanından bir general?) günümüzde "uzakdoğu" adını verdiğimiz coğrafya, o zamanlar dünya ekonomisinin asıl merkeziydi halbuki, osmanlı salt bir çevre ekonomisi sayılır. çin, 11. yüzyılda rönesans da yaşamıştı, okuma yazma oranlarına avrupa ancak üç yüzyıl sonra ulaşabiliyordu. sosyal gelişim açısından da, ticaret ve kentleşme açısından da dünyanın kuşkuya yer bırakmayan merkezi, o lise ders kitaplarında birkaç satırlık yerden fazla bölüm ayırmadığımız çin dünyasıydı.

İmparator Zhengtong.

öyle ki, tüm kibriyle 14. yüzyılda dış ticareti yasaklayabilmiş ve kendi içine, kendi zenginliğine çekilebilmişti (bunun ise yeni iktisadî tehditlerden, bilhassa yaratıcı yıkımdan kaçmak için olduğunu yazar daron acemoğlu (why nations fail). yani tüm göstergelere göre amerika kıtasını keşfedebilecek "doğru insan", gerçek damat adayıydı çin, bu potansiyele sahipti, ancak o da yapmadı, yapamadı. oldukça doğal bir davranıştı bu, çünkü coğrafyanın öğrettiği pek çok şey var bizlere; hint okyanusu'ndaki ekonomik merkezde zenginleşmek varken, çin dünyası neden meçhul ve bomboş pasifik okyanusu'nda gemi yüzdürsün ki? bir zaman yolcusu, imparator hongzhi'ye günümüz atlantik ekonomisinden bahsetse, cevaben *candan erçetin'in biz neler gördük geçirdik*

gölüşünü alabilirdi. enfes limonlu süngeriye tatlısına ne diye lüzumsuz yere ilaveten bir de kekik katarak karıştırırsınız?

osmanlı için ise ticaretten ziyade tarım önemliydi; [sevket pamuk](#) hatta dış ticaretin önemli bir gelir olarak da görülmediğini yazar (osmanlı imparatorluğu'nda paranın tarihi'nde); etkili olduğu istanbul ve anadolu haricinde vergi toplayamayan (sevket pamuk'un ifadesiyle "mali merkezileşmeyi başaramayan"), vergi alabilmek için anlaştığı ceberrut yerel otoritelere üçte ikiye oranda halktan vergi toplattıktan sonra bunun üçte birini yine o otoriteye vermek zorunda kalan, kanun ve düzeni kendi merkezi haricinde kuramayan bir mali otorite, büyük bir koloni ağını yönetmeyi nasıl düşünebilirdi? sadece keşfetmek yetmiyor. keşifler için indiana jones'a ihtiyaç duyduğunuz gibi, uygun kurumsal yapılara ve teşviklere de ihtiyacınız var.

Kristof Kolomb'un Amerika keşfindeki gemisi Santa Maria'nın bir tasviri.

geri kalmışlığın büyük iktisadî seçenekler sunduğu da bir gerçek; avrupalıların bütün köşeleri tutmuş ticaret yolları karşısında risk almaları gerekiyordu. bunun haricinde pek çok niteliğe de sahiptiler; örneğin [werner sombart](#), burjuva eserinde 16. yüzyıl avrupası için "projeler devri" der, herkesin bir projesi vardır. herkes yeni bir girişim için krala, lordlara gider. ilk patent yasası ingiltere'de 1623'te yapılır örneğin; icatların ve fikir mülkiyetinin korunması fikrinin bu kadar erken dönemde olması ile, coğrafi keşiflerin aynı elden yapılması bir tesadüf mü?

istatistikçi stephen stigler'ın kendi adıyla anılan stigler kanununa göre hiçbir icat, onu icat eden tarafından adlandırılmamıştır; calculus'u newton çıkarır, ancak aynı zamanlarda ondan bağımsız olarak leibniz de bulmuştur. o kadar büyük bir buluş şelalesindeki ilk yaradanı aramak bile imkansız gibidir, icat ve keşiflerin hızında bir orantısızlık vardır yani.

ancak böylesi bir arkaplan ile amerika kıtasının keşfi ve kolonizasyonu mümkün, yoksa çok öncesinde vikinglerin de kıtaya uğradıklarına dair arkeolojik kalıntı var. ancak "yeni dünya" bu keşifle doğmadı (vikingler gibi, osmanlı imparatorluğu da tesadüf eseri kıtaya uğramış olsaydı bundan pek farklı gelişmeyecekti olaylar).

sözün hülasası, avrupa, gece buzdolabından aşırıldığı cipslerle büyüyerek birden kendini yeni dünyada bulmadı.

[status draft]

[nogallery]

[geotag on]

[publicize off|twitter|facebook]

[category araştırma]

[tags TARİH, Nostalji, Arkeoloji, research, Osmanlı Devleti, Amerika Kıtası]